

De belofte van agro-ecologie

AUTEUR Olivier De Schutter

FOTO Erik Scheel

Olivier De Schutter is een Belgische jurist die hoogleraar recht is aan de ucl (Université Catholique de Louvain-la-Neuve) en die zich actief inzet voor duurzame voedselsystemen. Van 2008 tot 2014 was hij speciaal gezant voor de Verenigde Naties rond het thema 'het recht op voedsel'. Hij is mede-voorzitter van het *International Panel of Experts on Sustainable Food Systems (IPES-Food)*, hij is lid van het VN-Comité van economische, sociale en culturele rechten en hij behoort tot de stuurgroep van het Monsanto Tribunaal.

Vandaag lijden ongeveer 925 miljoen mensen honger in de wereld en hebben ongeveer twee miljard mensen een gebrek aan micronutriënten, met andere woorden een tekort aan vitamine A, jodium, zink of ijzer, zelfs wanneer ze voldoende calorieën opnemen. Ongeveer 34 procent van de kinderen in de ontwikkelingslanden, of een totaal van 186 miljoen kinderen, is te klein voor hun leeftijd. Dit is het meest gekende symptoom van chronische ondervoeding. Elk jaar sterven 3,1 miljoen kinderen als direct of indirect gevolg van deze ondervoeding.

Tegelijk hebben meer dan één miljard mensen overgewicht en zijn 300 miljoen mensen zwaarlijvig. Hun voeding is immers zeer energierijk, maar bevat weinig voedingsstoffen en vaak te veel verzadigde vetten, zout en suiker, waardoor ze blootgesteld worden aan ziekten zoals diabetes, kankers of hartaandoeningen. Elk jaar sterven 2,8 miljoen mensen als direct gevolg van overgewicht of zwaarlijvigheid. Dit kan worden voorkomen.

Wat loopt er fout?

Bij de internationale arbeidsverdeling werden arme landen aangemoedigd om zich te concentreren op de productie van makkelijk te vermarkten gewassen zoals cacao, koffie, aardnoten, tabak of katoen. Men heeft ze laten geloven dat ze op de internationale markten altijd de door de producenten van de OESO gedumpte levensmiddelen zouden kunnen kopen. Op die manier kwamen ze niet alleen in een kwetsbare positie terecht, maar werden de kleinschalige landbouwers die voedsel produceren voor de plaatselijke gemeenschappen, ook niet geholpen. Ze moesten integendeel meer en meer concurreren met een exportgerichte landbouw om toegang te krijgen tot middelen, investeringen, infrastructuren en politieke invloed.

Een tweede punt betreft de uitdaging die deze evolutie oplevert in verband met voeding. Ontwikkelingslanden voeren gewoonlijk kwaliteitsvoedsel uit naar

rijke landen, vooral tropische vruchten en groenten, en voeren geraffineerde granen in. De toegenomen handel heeft wel de prijs van macronutriënten doen dalen in landen met een laag inkomen, maar het omgekeerde geldt voor producten met veel micronutriënten. Arme gezinnen in ontwikkelingslanden waren verplicht om over te schakelen naar een eentonige voeding met weinig micronutriënten en vooral zetmeelachtige vezels, omdat een meer afwisselende voeding onbetaalbaar of duurder was dan een voeding met vezels. Tegelijk kennen de zich snel ontwikkelende landen nu een fase van overgang naar westerse voeding wat aanleiding geeft tot meer hartziekten, diabetes type II, enkele vormen van kanker en zwaarlijvigheid. Deze verschuiving wordt versneld door de uitbreiding van de handel in grondstoffen voor voeding en door de grotere verticale integratie in voedselketens (productie en distributie in dezelfde handen) die beide de beschikbaarheid van ongezonde bewerkte voedingsproducten en frisdranken vergroten.

Een derde punt betreft de promotie van exportgerichte landbouw en het toegenomen aandeel van ingevoerde producten in de plaatselijke voeding. Beide zijn het gevolg van de uitbreiding van de wereldmarkten en hebben een negatieve invloed gehad op de kleinschalige landbouwers in de ontwikkelingslanden. Deze landbouwers halen gewoonlijk geen voordeel uit de kansen die de toegang tot de internationale markten aan sommigen bieden. Maar ze moeten voor het gebruik van land en water, de natuurlijke rijkdommen waarvan ze afhankelijk zijn, meer en meer concurreren met de exportgerichte landbouw.

Er werd geraamd dat voor de productie van de netto invoer van voedingsmiddelen van de EU voor 2007-2008 35 miljoen hectare grond nodig was. Dit is het equivalent van het totale grondgebied van Duitsland en illustreert perfect het belang van de druk die uitgeoefend wordt op de mensen die proberen om zichzelf, hun gezinnen en hun gemeenschappen te voeden. De exportgerichte landbouw wordt bovendien in aanzienlijke mate gekenmerkt door monocultuur, met als gevolg het verlies van agrobiodiversiteit en een niet vol te houden vertrouwen op externe inbreng.

Wegen tot verandering

Er kunnen een aantal strategieën worden ontwikkeld om plaatselijke voedingsystemen te promoten. Ik denk aan een vervoersinfrastructuur om plaatselijke landbouwers te verbinden met stadsmarkten, aan een ruimtelijke ordening die de groei van urbane en peri-urbane landbouw mogelijk maakt, aan het gebruik van overheidsopdrachten voor scholen en andere openbare instellingen om plaatselijke kleinschalige producenten te helpen. Dergelijke strategieën omvatten ook steun aan landbouwmarkten. Korte-ketenmarketing verbindt de kleinschalige landbouwers rechtstreeks met consumenten, zodat ze hun inkomen kunnen verhogen en meester blijven over hun productie. Dergelijke plaatselijke voedingsystemen hebben de jongste jaren een spectaculaire vooruitgang geboekt in een aantal ontwikkelde landen. In de Verenigde Staten is de korte-ketenverkoop van voedingsmiddelen in tien jaar tijd meer dan verdubbeld. CSA of *Community-supported agriculture* is ook

sterk gegroeid in meerdere landen zoals Canada en Frankrijk. In Frankrijk telt het netwerk van de AMAP of de *Associations pour le Maintien d'une Agriculture Paysanne* momenteel 1.200 CSA-projecten. Deze initiatieven houden vaak verband met een stijgende vraag van de consument naar biologische en verse, plaatselijk geproduceerde producten, en zorgen ervoor dat landbouwers een gewaarborgd verkooppunt voor hun producten en een stabiel inkomen hebben.

Voorbeelden van positieve ontwikkelingen

Belo Horizonte in Brazilië en Durban in Zuid-Afrika zijn twee interessante voorbeelden van inspanningen om een verbinding te vormen tussen kleinschalige landbouwers en plaatselijke consumenten, door de plaatselijke voedingsystemen te herdefiniëren. Ik heb de gelegenheid gehad om beide voorbeelden grondig te onderzoeken tijdens de uitvoering van officiële missies in deze landen in 2009 en 2011. Ik ga even in op het voorbeeld van Belo Horizonte. In 1993 stelde de plaatselijke overheid vast dat conventionele markten vaak te duur waren voor groepen met een laag inkomen en dat de distributie van voedingsmiddelen gewoonlijk niet goed gebeurde in het armste deel van de stad, de favela's. Er waren enkele initiatieven nodig om deze situatie te veranderen. Belo Horizonte zorgde voor mobiele diensten voor de distributie van voedingsmiddelen. De overheid ondersteunde gezinslandbouw door het aankopen van hun producten en door stimuleringsmaatregelen om plaatselijke producenten prioriteit te verlenen. Belo Horizonte vond dat deze

Strip

We moeten de plaatselijke voedsel-systemen, die voor een verbinding zorgen tussen de stedelijke bevolkingen en de plaatselijke voedselproducenten, weer opbouwen.

ondersteuning een sleutelement was om de trek naar de steden te verminderen en om biologische productiemethoden aan te moedigen. Het plaatselijke voedings-systeem van de stad werd ook herzien. De logistiek en de leveringsketens van het volledige voedingssysteem werden geïntegreerd en de plaatselijke producenten kregen een directe verbinding met de consumenten om de prijzen te doen dalen. De resultaten waren spectaculair en Belo Horizonte werd gebruikt als belangrijkste inspiratiebron voor het nationale Fome Zero programma dat in 2003 werd gelanceerd in Brazilië en dat beschouwd wordt als de meest geslaagde inspanning om een oplossing te vinden voor de voedselonze-kerheid in deze generatie.

Drie prioriteiten om de gewenste verandering te verkrijgen

We moeten de plaatselijke voedsel-systemen, die voor een verbinding zorgen tussen de stedelijke bevolkingen en de plaatselijke voedselproducenten, weer opbouwen.

We moeten de machtsonevenwichten in de voedingsketens aanpakken. In een steeds meer gedominaliseerde voedings-sector die gedomineerd wordt door grote, transnationale ondernemingen, hebben kleinschalige landbouwers vandaag een zeer beperkt aantal kopers. De kleinschalige boeren bevinden zich in een bijzonder ongelijke onderhandelingspositie om een billijke prijs voor hun oogsten te krijgen.

Regeringen zouden de oprichting van landbouwcoöperaties kunnen steunen door aangepaste wettelijke kaders, capaciteitsopbouwende programma's of fiscale stimuleringsmaatregelen, zodat ze hogere prijzen krijgen bij het verkopen van hun producten.

We moeten agro-ecologische toepassingen steunen omdat ze de natuurlijke rijkdommen op de meest efficiënte manier gebruiken en de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen bij de productie van voedingsmiddelen verminderen. Agro-ecologie maakt gebruik van de ecologische wetenschap bij het ontwerpen van landbouwsystemen. Ze verhoogt de productiviteit van de grond en beschermt de gewassen tegen ongedierte met behulp van natuurlijke, milieuvriendelijke middelen, zoals nuttige bomen, planten, dieren en insecten. We weten dat agro-ecologie de afhankelijkheid van kunstmeststoffen en pesticiden aanzienlijk vermindert, waardoor de landbouw betaalbaarder wordt, en minder kwetsbaar voor de prijs-schommelingen van fossiele brandstoffen. In vele ontwikkelde en ontwikkelings-landen worden vandaag agro-ecologische technieken toegepast, en de resultaten ervan zijn indrukwekkend in vergelijking met de conventionele chemische aanpak. De befaamde studie van Jules Pretty et al. *Resource-conserving agriculture increases yields in developing countries* van 2006, heeft aangetoond dat agro-ecologische projecten een gemiddelde stijging van de oogstopbrengst van 80% opleveren in 57 ontwikkelingslanden, met een gemiddelde stijging van 116% voor alle Afrikaanse projecten. En recente projecten in twintig Afrikaanse landen hebben bewezen dat een verdubbeling van de oogstopbrengst over een periode van drie tot tien jaar mogelijk is.

Conventionele landbouw is duur door zijn afhankelijkheid van petroleum en gas. Hij versnelt bovendien de klimaatverandering en put vaak de grond uit in plaats van de biotische activiteit ervan te stimuleren. En hij is niet bestand tegen klimaatschokken. Hij is vandaag gewoon niet de beste keuze.

Besluit

Samengevat kunnen we stellen dat agro-ecologie pesticiden en kunstmeststoffen vervangt door gezonde praktijken die de afhankelijkheid van externe factoren vermindert. Ze is kennisintensief en vergt een transparant beleid dat zowel landbouwkundig onderzoek steunt, als uitwisseling van goede praktijken tussen landbouwers. Die uitwisseling gebeurt met succes op grote schaal in Centraal-Amerika en in Cuba. Op participatie gebaseerde plantenveredeling of landbouwveldscholen kunnen alle een bijdrage leveren aan de verspreiding van agro-ecologische praktijken. Agro-ecologie kan daarom niet los van haar sociale dimensie worden gezien: ze geeft de landbouwers meer macht omdat zij nu een plaats krijgen achter het stuur en omdat ze vormen van sociale organisatie vergt waarbij landbouwers een spreekbuis krijgen. Ze werden vroeger opgeleid met een top-down benadering, met een wetenschap die ontwikkeld werd in laboratoria. Nu zorgen ze zelf voor opleidingen, met een wetenschap die perfect aangepast is aan de plaatselijke omgeving waarin ze actief zijn. Ze werden genegeerd, tenzij als klanten voor leveranciers van een externe inbreng en als producenten van goedkope grondstoffen. Nu hebben ze een stem en zijn ze actieve deelnemers bij het organiseren van onderzoeksvormen en het identificeren van oplossingen die perfect aangepast zijn aan hun situatie.

Agro-ecologie kan niet los van haar sociale dimensie worden gezien.